Сшиток 49

Ціна 15ц. 10 за $1.25

ДО НАБУТЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ

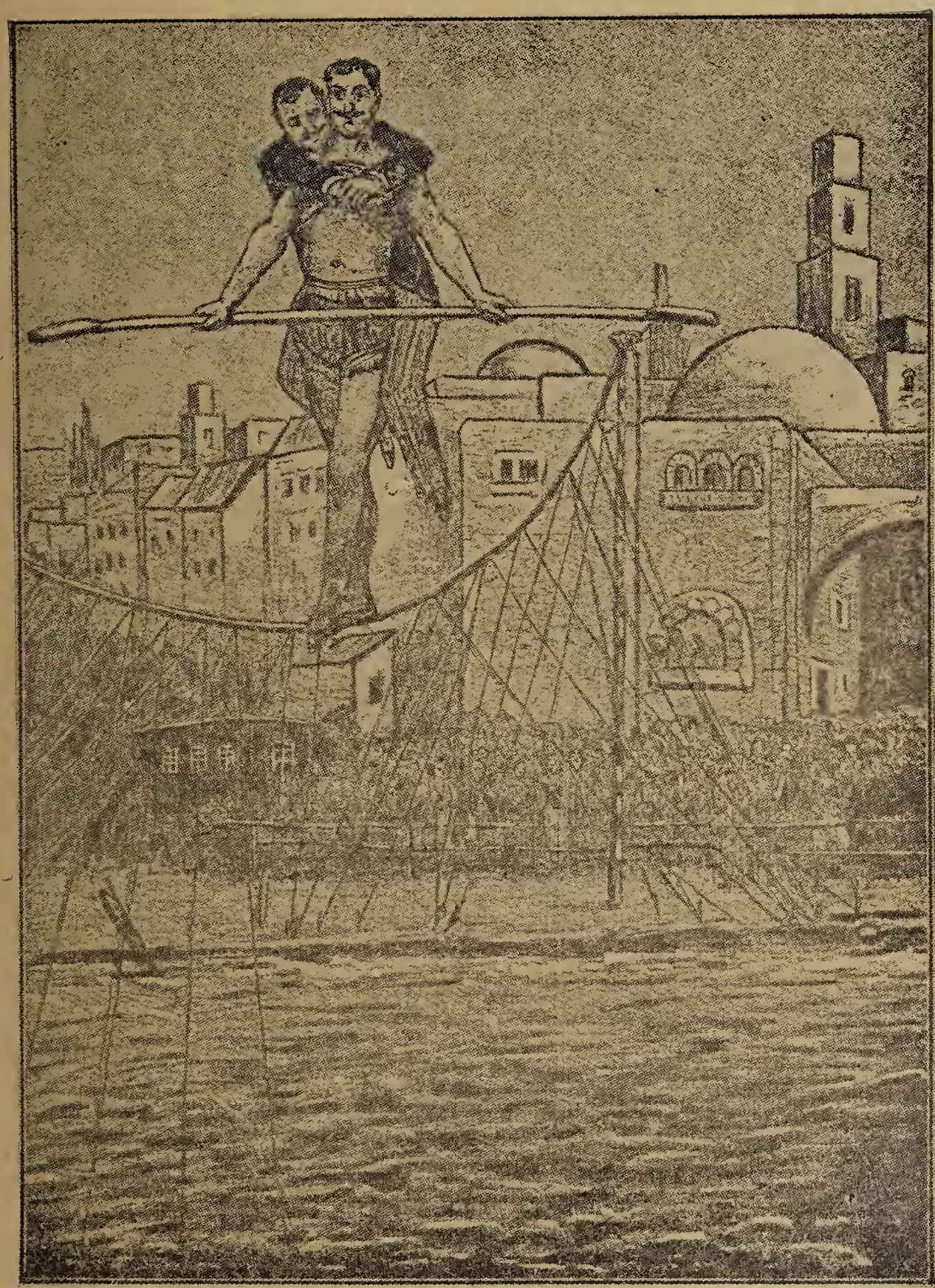

Під ним шуміли зеленкаво-сині филї Маріци. Один хибний рух — а згинуть.

А коли твій батько почав молити ся, вони, порушені торжественністю хвилї, також вклякнули й молили ся. По молитві батько твій сказав:

— Тепер свобідно вмираю — свою працю я сповнив та йду на спочинок.

Відтак ще троха сердечними словами зі мною говорив, прохаючи мене щиро заопікувати ся тобою, а в пів години пізнїйше розпращав ся із сим світом. Під старою ялицею ми похоронили його тїло а недалечко, на горбку, товариші зложили передімною другу присягу. До нинї вже кількох із них померло, за те другі, молодші, їх місце заступили, продовжаючи витревало зі мною почате дїло.

Ти, дорога дитинко, хоч і не висказувала того в голос, нераз гнївалась, що я так довго просиджував поза домом — розумієсь, ти не знала як важні обвязки мене взивали... Дуже радо я сповняв ті святі обовязки, що батько твій наложив на мене. Завдяки йому я знайшов супокій, за яким так довго тужив. Ти-ж є моїм одиноким щастєм: твоя любов наче то сонїчне проміне мене розгріває; без тебе менї дуже сумно булоб жити на світї.

І довго ще обоє сидїли, поважною розмовою заняті. А коли він їй розповідав про дїла помершого батька, вона доперва зрозуміла велич його подвигів та висказала своє признанє. Із слезами в очах признала ся, як часто вона гнївалась на нього за те, що він нераз і цїлими тижнями перебував поза домом.

— Ще про одну справу хочу з тобою поговорити — сказав батько. — Я вже згадав тобі, що дуже важна причина зневолює мене до виїзду в Нїмеччину. Вір менї, дитино моя, що не так легко прийдеть ся менї розставати із тою прибраною вітчиною та приятелями, з якими я спільно для добра народу працював. Та мушу, бо тут житє людини та щастє цїлої родини залежить від мого виїзду.

Коли Дора якось питаючим зором на него глянула, він додав ще:

Дізнавши в Нїмеччинї много кривд, я був змушений звідтам втїкати, та деинде щастя шукати. Тепер же, дивним якимсь чином або за допустом Бога стало ся, що один чоловік попав в нещастє та дістав ся у вязницю, підозрілий в страшному злочинї. Він також має дочку, яка

тепер в наслідок тої неслави тяжко терпить... Одно моє слово йому волю приверне, а з тим і честь йому й цілій родині. Піймеш тепер, моя доню, що се мій найсвятійший обовязок чимскорше поспішити в поміч тому нещасному чоловікови.

Із слезами в очах споглядало дівча на нього.

— Розумію гаразд, батеньку — сказала — який святий обовязок покликує вас... А я-б рада ще дізнати ся, яке ваше правдиве назвиско.

— Алберт фон Гільмер — відповів якимсь придавленим голосом, відвернувшись у бік.

— Так Алберт фон Гільмер се ваше правдиве назвиско? — повторила дівчина.

— І ти так меш звати ся — додав батько — бо в Німеччині хочу прибрати тебе як свою рідну дитину.

Глубоке зворушенє відбило ся на його лици. Відтак тихо, майже шепотом говорив:

— Бідний Раймунде! Ти ніколи й не думав, що потребувати меш мене як свідка, що мав би тебе із вязниці визволити. Ти тяжко провинив ся супроти своєї жінки, покинувши її, водячи ся лиш безпідставним підозрінєм. І того одного тільки я не в силї тобі простити!

Підняв ся із місця, обтер грубий краплистий піт із чола, немов які скорбні думки хотів сим відогнати від себе, відтак підійшов до дочки й кілька разів її поцілував. Розказавши їй те все, що довгі літа скривав, почував ся більш свобідним, майже щасливим...

— Ще одно остає мені зробити — сказав — а іменно, попрощати ся із моїми вірними товаришами, яких дух твойого батька загрівав до тих шляхотних вчинків.

Між ними маю одного правдивого друга, чоловіка незвичайно спокійного та поважного, що много лиха в житю зазнав. Він буде гідним наслідником твойого батька і йому передам провід на случай, колиб я вже більше не вернув сюди. Тепер же мушу йти, поговорити із моїми друзяками над деякими справами та попращатись із ними.

Майна, яке твій батько оставив, я не розпустив. Половину з того я призначив тобі, щоб ти мала запевнену будучність, другу половину віддам приятелеви, щоб дальше спішив нуждарям на поміч. Будь здорова, моя дитино, завтра рано знова побачимось!

Коли фон Гільмер вийшов з кімнати, вона вклякнула й молила ся до Бога, щоб щедро благословив тому шляхотному чоловікови, що їй стільки добра висвідчив.

Алберт фон Гільмер йшов поволи, роздумуючи про своїх товаришів. Йому було дуже жаль розставати ся із ними, та з прибраною вітчиною, в якій стільки щастя зазнав. Однак святий обовязок наказував йому те все покинути та чимскорше виїхати.

Коли-ж згадав про Дору, за серце його здавило, бо знав що їй також тяжко буде освоїтись із думкою, що вона не є його дочкою. Дотепер хитрував ,а прийшла хвиля й все мусів перед нею відкрити.

Вже ніч запала, коли Гільмер наближив ся до обозу своїх друзяків.

Декількох, що скорше його заглянули, із радісними окликами поспішили напроти, другі же почали робити йому місце під старими, стрункими ялицями.

Зробивши місце всім, посідали кругом, допитливими очима споглядаючи на свого ватажка, на якого лици читали якийсь горячий несупокій. Але очі Гільмера задержали ся на високому, поважному мущині, що сидів спокійно, ні до кого слова не кажучи.

— Дорогі мої приятелї — остаточно промовив Гільмер. — Сьогодня приходить ся менї відкрити перед вами вельми важну справу, що вас всїх здивує. А хоч як прикро менї подати вам цїль мойого прибутя, то однак мушу се вчинити.

Після сих слів відкрив перед ними всю свою минувшину і подав причину, задля якої чимскорше мусить вибрати ся до Німеччини.

На вістку, що втратять доброго та щирого приятеля, до якого через ті довгі роки спільного пожитя так дуже навикли, всїх обняло зворушенє та великий жаль.

Коли скінчив, звернув ся до одного із присутних, Грека, іменем Димітрі Геленіс, такими словами:

— Тебе, дорогий друже, хочу оставити своїм наслїдником, щоб продовжував працю мойого попередника. Знаю, що товариші згодять ся на те, бо вони тебе шанують й поважають і, я певний, присягнуть послух твоїм приказам, як і менї колись присягли.

Слова сї так подїлали на кождого, що вони кругом обступили Геленїса й сейчас заприсягли послух його приказав. Тодї Гільмер звернув ся до свойого наступника і сказав:

— Геленїсе! Присягни тепер передімною, що йти меш слїдами нашого першого провідника й почате дїло вести меш до кінця. Коли Бог поможе, верну ще до вас та спільно з тобою працювати му, колиб же судилось инакше, так весь провід передаю в твої руки!

І Геленїс, в кружку, до глубини душі зворушених друзяків, зложив бажану присягу.

Довгий ще час після того сидїли разом, заняті важною розмовою, а із лиць їхнїх видно було, як прикро їм приходило розставати ся із Гільмером.

Коли-ж остаточно прийшла хвиля розлуки, Гільмер ще раз притиснув свойого друга щиро до грудий і просив, щоб він все йшов дорогою правди та тямив про ті обовязки, які приймив на себе.

А хвиля та була так піднесла, що всїх до слїз побудила.

Сердечно попращавшись із друзяками, Гільмер вибрав ся з поворотом. Досить далеко підвів його Геленїс, що в часї тім хотїв ще дещо розпитати, й після одержаних вказівок опісля в житю поступати.

Пращаючись вдруге оба були так схвильовані, що й слова не могли промовити. Після того Гільмер вже самий вертав домів.

Вже гамір був чималий, коли наближав ся до лїса. Пташня радісно щебетала, стрічаючи нову днину; рільники, із веселими лицями спішили до працї — він лиш один, їхав спокійно, поважно, сумно голову звісивши у низ.

Відчував, що незабаром пічне нове житє, в якому однак не знайде стільки вдоволеня, як дотепер. На хвилю станув йому перед очима образ попереднього ватажка, якого слїдами він так довго поступав. І з його духом-привидом також попращав ся.

Коли вернув домів, при вікні вижидала його Дора. Вона відчула, що дїєть ся тепер в души її прибраного батька та як болїсним для нього мусїло бути пращанє із товаришами. Із сльозами залитими очима кинула ся батькови

в обійми, й довго не була в силї відорватись від нього. Після довшої хвилї доперва він так до неї промовив:

— Справі, якій твій батько своє житє посвятив, я не можу довше служити із причин тобі звісних, тебе-ж однак, дитя моє дороге, нїколи не лишу!

Присяги, батькови твоєму зложеної, я нїколи не зламаю — тебе-ж буду шанувати та кохати як рідну дитину!

РОЗДІЛ CXL.

РІШУЧА ПОСТАНОВА.

Коли Олекса вивіз Єлену вже поза місто, а віз котив ся безлюдним шляхом, нещасна дївчина попала в тяжку задуму. Голову спустивши в низ, сидїла так, зовсїм нї з місця не рухаючись, а лиш деколи із її уст добував ся зойк болю.

Олекса також був задуманий — згадував минулі хвилї. Нарештї скажена лють обняла його на згадку про те, що той лондонський лїкар так легко бувби сьогодня увільнив Єлену, колиб Мербахови не вдалось було підслухати змови.

Коли-ж після трох годин їзди доїхали до якогось невеличкого села, здержались перед першою на відлюдю положеною хатою.

Єлена схопилась із місця та блудним поглядом водила на всї сторони, не знаючи, куди її завезли.

Олекса, втворивши двері повозки, приказав їй вилїзти, а відтак завів її у хату. В серединї стрінув їх якийсь хмарооокий мущина. Поздоровивши їх, завів Єлену в якусь бідненько прибрану кімнату, де вона, знесилена пригодами, сейчас усїла. Сидячи, почула ось таку розмову:

— На горі маю малу кімнатку — говорив хазяїн — і, думаю, вона зовсїм відповідна. Там вона буде зовсїм безпечна: нїхто її там не знайде, бо живу самотинно, й нїхто до мене не заходить!

Відтак почула, що Олекса витягнув гаманець із грішми та передав хазяїнови декілька золотівок, які той жадібно вхопив, радіючи із так щедрої нагороди.

Оглянувши відтак кімнатку на горі, Олекса перевів туди Єлену та, насміхаючись, говорив:

— В безпечному місці тепер я тебе заховав — із відси не так легко вдасть ся тобі добути. Чимало часу упливе, поки вирвеш ся знова на волю!

Сї слова так схвилювали Єлену, що їй сльози станули в очах й вона, зовсім не відповідаючи, відвернула ся від нього та приступила до вікна. Олекса же, замкнув двері на ключ й вернув на долину, наказуючи старого, щоб пильно за нею наглядав.

Після якої пів години, бачила його як вже вертав до міста.

Настала тепер прямо невиносима тишина в тій опущеній хатині.

Єлена, знудившись вже довше стояти при вікні, почала проходжуватись по кімнаті. Мимохіть підійшла до дверий, пробуючи їх втворити, однак се не вдало ся — були замкнені. Та, майже рівночасно, почула хід старого, а в кілька хвилин пізнійше він явив ся в кімнаті.

Положив на столї хліб, мясо й воду, а тоді звернув ся до неї кажучи:

— Сьогодня чимало вдало ся заробити — не жаль би дещо доброго собі купити та покріпитись... Піду в село, попразникую!...

Та злобно підсміхаючись, вийшов з кімнати, двері за собою замикаючи на ключ. За якої пів години дійсно зібрав ся й почимчикував у село.

Єлена сама остала в тій сумній, опущеній хатині. Безмірна розпука її обняла, й вона почала гірко ридати. Стало їй жаль, того дорого приятеля, що тепер готов цілу хату Мербаха перешукати в надії, що чейже її там мусить знайти, щоб відвезти на лісничівку.

Аж зморозило її, коли подумала про се, що Бравер може впасти в руки тих драбів, що провідали його намір.

— Боже, змилосерди ся над ним — в розпуці просила Єлена — бо инакше він пропаде!

Рознервувалась так, що й сон її не брав ся. Підійшла до вікна і, споглядаючи на звіздами засипане небо, все ще думала про свойого щирого приятеля.

Вибила вже дванайцята година в ночі, коли Єлена зачула хід старого, як здоровенько підхмелений вертав домів.

Коли після півночі все затихло в домі, бідна дівчина лягла в ліжко й за коротку хвилю вже заснула.

Слідуюча днина пройшла досить сумно. Свойого доглядача лиш один раз бачила, коли приніс їй полуденок, вечером же зовсім не показував ся — вийшов кудись із хати.

І знова перебула вечір серед плачу над незавидним положенем свойого приятеля.

Коли-ж старуха сьої ночі троха живійше вернув домів, нагло почула Єлена його хід на сходах. Йшов, очевидно, до неї.

Киваючись то в одну, то в другу сторону, увійшов в кімнату із свічкою в руках. Цікаво споглядаючи на неї, сказав:

— Я пригадав собі, що ви не маєте світла у своїй кімнаті Сидячи в корчмі, я нудьгував якось дуже, то-ж вернув вчаснійше, щоб із вами тут розрадитись!

Жах обняв дівчину на вид того чоловіка, перед яким взад уступала. Холодні дрощі потрясли її тілом.

— Чого так боїш ся? — гукнув старий, підсміхаючись. — Вспокій ся, дівчино, адже-ж я ще не дуже то погано виглядаю! Сідай коло мене, принесу фляшку вина, попємо троха, поговоримо весело, а тоді й розрадимо ся троха!...

Та знова взяв свічку в руки й зійшов у пивницю.

Коли-ж старий сходив по сходах, нараз прийшла Єлені в голову дивна думка. Підбігла до дверий, щоб переконатись чи замкнені. Коли-ж застала їх втвореними, рішилась чимскорше з того місця втікати, а підганяла її до того думка, що не зараз така друга хвиля їй нагодить ся.

Зручно, мов кіт, зійшла на долину, а прохопившись крізь сіни, дістала ся до брами. В ту-ж саму хвилю почула, як старцун замикав двері від пивниці. Не надумуючись довго, втворила браму, а в кілька хвилин пізнійше була вже на волі.

Із радости аж крикнула, а зітхнувши до Бога, пігнала в напрямі до села, як могла найскорше.

Напевно булаб не здержала ся від сміху, колиб була бачила, як то старий увійшов в порожну кімнату, тримаючи в одній руці фляшку, в другій же аж дві чарки.

Через хвилю задержав ся на порозі, та розглянувсь на всі сторони, стараючись зміркувати чи се сон, чи ява. Відтак підійшов до стола, поклав те все, що приніс, та з такою силою вдарив по столі, що фляшка і чарки з него поспадали.

Лють його обняла — самий не знав, що почати. Перешукав всі закутки, однак не знайшов її. Пігнав на двір, а заставши браму отвором, зміркував, що Єлена таки втікла.

Нещасна дівчина старала ся чимскорше до села дістати, щоб вблагати помочі у селян, колиб її старцун здігнав. Щасливою вважала ся доперва тоді, коли із далеку побачила селянські хатки.

Не здержуючись нігде, пройшла селом а відтак поспішила дальше. А думка, що вона вже на волі, додавала їй свіжих сил, та підганяла до скорого ходу. Невдовзі вона була вже в місті.

Тут однак обняв її великий несупокій — бояла ся стрічі із Олексою. Колиб її побачив, впалаби знова в його руки, а тоді, вона вже пропаща — вдруге втікнути вже-б їй не вдало ся.

Остаточно рішилась добити ся на лісничівку, щоб Ерикови та Еві розказати все, що знала, а також дізнати ся, що стало ся із її приятелем, доктором Бравером.

Тільки що день настав а вона вже кинула ся шукати за повозкою, яка завезла би її на лісничівку, бо пішки вже незмагала йти.

Доїхавши на місце, застала Еву на подвірю, саме коли та вибирала ся вийти на прохід.

Ева чимало счудувала ся, побачивши Єлену — не мала надії, щоб вона так скоро дістала ся на волю. Звитавши ся, завела бідну дівчину в хату. Коли по хвилї увійшли в Ерикову кімнату, він станув перед нею, наче вкопаний і довший час споглядав на неї, власним очам не довіряючи, що перед ним стоїть Єлена.

Вона же так була знесилена, що через довгих кілька хвиль і слова не могла промовити.

Здобувши хоч троха рівновагу, розповіла передовсім, що стало ся із доктором Бравером. Знова від Єрика й Еви дізнала ся, що того то вечера вони до півночі вижидали їх обоїх, але не діждались нікого. Тоді післали чоловіка до хати ,де Бравер мешкав, але він лікаря в дома не застав. Хазяйка розповіла, що лікар виїхав до Лондону.

Вістка ся так схвилювала Єлену, що вона почала всім тілом дрожати.

— Виїхав? — шепотіла. — Але-ж він зовсім про се не згадував мені!

— Ми також не всилї того зрозуміти — заявила Ева — чого-ж би так нагло мав виїздити, із нами не попращавшись? Адже-ж він міг знати, що його мовчанка нас всіх зажурить!

Єлена мала намір сейчас вертати до міста, в надії, що там чогось дізнаєть ся про доктора Бравера, однак Ева рішучо тому оперла ся й так довго її вговорювала аж дівчина положилась спати.

По полудни врадили, щоб Ева поїхала до міста, бо Єлена моглаб там стрінутись із Олексою, а той би вже постарав ся, щоб її позбавити волї.

Єлена почувала ся щасливою, коли Ева виїхала в місто, мала бо надію, що аж від неї подрібно про все дізнаєть ся.

Пізно в ніч вернула Ева із міста. Почувши гуркіт повозки, Єлена вибігла напроти неї.

— На жаль, привожу не зовсім то потїшаючі вістки — сказала Ева. — Я говорили із хазяйкою, однак не много дізнала ся від неї. Показала менї лист від доктора, в якому він просив видати післанцеви скриню із річами, а свій наглий виїзд до Лондону оправдав несподїваною телеґрамою, що так нагло покликувала його туди, що не остало й тільки часу, щоб попращати ся із знакомими. Розумієть ся, що хазяйка сейчас видала скриню, хоч се чимало її здивувало, що Бравер не вернув домів на ніч.

— Дивна річ! — якось несупокійно втрутила Єлена. — А може він таки в ночи виїхав до Лондону а скриню казав опісля вислати?...

— Однак — як би се не було — втрутив Ерик — він повинен був написати лист, все те вияснити нам та хоч

в сей спосіб попращати ся із нами. А може ще наспіє який лист!

Страшну ніч перебула Єлена. Не могла ніяк заспокоїти ся — все думала про Бравера.

Сей наглий виїзд лікаря все попсував, а її саму кинув на жир ріжним здогадам та сумнівам. Здавалось їй, що Олекса, хтівши на ній пімстити ся, відкрив перед ним свою тайну і таким чином переконав Бравера, що вона звичайна облудниця. Тому то лікар із обридженем відвернув ся від неї й сейчас виїхав.

Ся думка її страшенно загризла. Дуже радо відпокутувалаб за те все, коби він тільки не погорджував нею.

Мучилась страшенно — здавалось, що не видержить того Ніколи ще не була так свідомою своєї провини, якої вона допустила ся супроти Ільони та князя, як ось тепер. Рішила ся сейчас покінчити із тою облудою, з якою стільки часу прожила.

Рішилась зараз другої днини написати листа, відкрити всю тайну й признати ся до вини перед князем. Думала про се, щоб чимскорше звідси вибрати ся й ніколи більше сюди вже не вертати. Радо принялаб ся найгіршої роботи, щоб тільки сим чином свою вину відпокутувати.

Після такої постанови вона заспокоїла ся й легко заснула.

Другої днини, коли Ева побачила бліде личко Єлени, вона аж скричала. Єлена же борола ся із своїми думками, чи розказати Ерикови про свою тайну, чи ні.

Остаточно рішила ся не згадувати про се, соромлячись так підлого вчинку свойого. Після сніданя написала до старого князя довгого листа, в якому благала прощеня, рівночасно прохаючи, щоб він розпитав ся де перебуває Ільона та її до себе покликав. Перечитуючи того листа заливала ся гіркими слезами. Відтак покликала послугача й просила, щоб він заніс його на почту, сама же почала проходжувати ся по кімнаті, роздумуючи над тим, що почати.

Знаючи, що цирк Леопардього в короткому часі має виїхати із міста, рішилась розвідати про се куди їде, а тоді прохати директора, щоб її приймив до своєї трупи. А була

майже певною, що вдасть ся їй се осягнути. Жалко тільки було, що буде мусіла розпращати ся із Ериком і Евою.

За те покріпляла її надія, що сей лист, в якому звідомлює князя про всї підлі вчинки Олекси таки свойого докаже — князь зідре полуду із лиця того обманця й недопустить щоб той падлюка дальше лихо чинив невинним людям.

Відтак звернула ся до Еви і сказала їй, що сьогодня ще вибираєть ся до свояків помершої матері, в котрих так довго остане, аж поки всї підлі справки Олекси вийдуть на яв. Тодї тільки вона й почувати меть ся свобідною!...

Мовчки попращавшись із Ериком та Евою, сїла в повозку й рушила в дорогу. Не чула нїчого більше крім струджених нервів, незмірного болю в грудях та напрасних зривів плачу, що довго здавлюваний, проривав ся на волю.

Незмірна розпука тепер її обняла — здавалось, що красше булоб для неї, колиб так розтріскала голову об скалу, або втопила ся як малаб таке житє дальше провадити.

Вже темно було, коли доїхала до міста. Але хоч не було страху, щоб її хто пізнав, все-ж таки закрила сїткою лице, коли йшла до цирку.

Була се якраз послїдня вистава. Артистів вже зовсїм не було в цирку. Лиш вози стояли ще на вулицї, приготовані до перевозу річий.

Із далеку заглянувши послугача, що стояв побіч воза, вона приступила до нього й спитала що сей рух означає. Дістала відповідь, що сьої ще ночі цирк із відси переїздить в друге місце.

Тою вісткою Єлена дуже зрадїла, бо колиб її принято, не мусїлаб нї разу виступати в сьому містї.

— Чи застану ще пана директора в цирку? — спитала послугача.

— Нї — відповів — перед пів годиною був ще тут, але видавши послїдні розпорядженя, вернув домів, бо вскорї маємо рушати в дорогу.

Єлена прямо жахнулась таку відповідь почувши; зараз спитала, куди цирк виїзджає.

На се однак не дістала вдоволяючої відповіди. Ще довшу хвилю постояла, надумуючись, що почати.

Коли після кількох хвиль відійшла, якраз явив ся Вайтленд із товаришами та з поспіхом увійшов до цирку, де мала розіграти ся страшна траґедія.

Директор був занятий укладанєм в скриню якихсь паперів, коли увійшов послугач Ленарт із повідомленєм, що незнакома пані бажає із ним говорити в якійсь то вельми важній справі.

Пані? — спитав директор здивовано. — Відправ її!

— Не хоче вступити ся! — відповів послугач.

Директор приказав повідомити, що тепер без'услівно не має часу на розмову, бо мусить лагодитись до подорожі. Однак Єлена, не зважаючи ні на що, таки увійшла в кімнату, де застала директора із його секретарем.

Поздоровила їх.

Директор схопив ся. Сей голос він знав. Через хвилю неподвижно вдивляв ся в темну жіночу стать, що стояла в дверях. Відтак підійшов до неї. Вона відкрила лице. Він пізнав її й виклик здивованя та радости вихопив ся із його уст.

— Пані? Княжна?

Уста Єлени стягнула болісна усмішка. Вона промовила:

— Не княжна Нелідова стоїть перед вами, пане директоре, але Єлена Спінелї і просить вас приняти її до роботи. Я-б хотіла дальше у вашому цирку працювати, коли-б мене приймили. Може на кони...

— Дуже радо! — перебив директор. — Адже-ж ви знаєте, що у мене все місце знайдете. Тільки, скажіть менї, що змушує вас до того? Чи-ж би ваші відносини так дуже змінили ся?...

Єлена поблїдла.

— Не питайте мене про се! — сказала. — Даймо спокій минувшинї — хочу про неї зовсім забути! Хочу бути знова тою, що була колись — Єленою Спінелї!

Директор підійшов до неї, подав їй руку й поважно промовив:

— Я прочував, що стрінемо ся ще в житю і дальше разом працювати мемо! Я-б дуже дивував ся, колиб було инакше, колиб моє прочутє мене завело. У ваших бючках пливе кров вашої матері, що душею й тілом посвятила ся штуцї. А хто раз дихав цирковим воздухом, хто пізнав наше бурливе житє, той мусить між нас вертути, хочби мав і

найбільшу жертву понести. Ніяка сила людська не зможе здержати від того.

Знаю, ви зле почували ся в товаристві тамтих людий, бо ви не були взвичаєні до одностайного житя. Ви-б марно зійшли із того світа колиб не могли вернути до цирку!...

Але досить тої балачки. За пів години, виїду із сього міста — колиб ви мали охоту, моглиб їхати зі мною!

Єлена цілий час мовчала, сама не знала що відповісти. Думала над тим, чи має директорови сказати прямо, що він помиляєть ся, коли думає, що вона рветь ся до циркового житя, до якого вона відразу відчувала?... Але ні, коли се скаже, то буде мусіла все инше виявити!... Роздумавши, звернулась до директора:

— Гаразд, годжу ся на ваше предложенє та сейчас вибираю ся із вами! Єлена Нелідов пропаде раз-на-все!...

РОЗДІЛ CXLI.

ЖЕРТВА ЛЮБОВИ.

Гробова, зрозою проймаюча тишина запанувала в цирку. Нараз перебив сю тишину страшний крик, що звіщав про нещасну пригоду Вайтленда.

Пантера так нагло і з такою силою кинула ся на того очайдуха, що враз повалила його на землю.

І проймаючий до живого, повний розпуки крик проніс ся по цирку. Свідки закладу побачили Вайтленда лежачого на землї, кровю спливаючого, підчас коли пантера, ревучи, стояла при ньому, передною лапою пристолочивши груди своєї жертви.

В ту критичну хвилю мис Нелі втворила дверцята клїтки і впала до середини.

Не надумуючись довго вхопила пантеру за голову і з силою відтрутила її у бік. Коли-ж тепер похилила ся, щоб підіймити батіг із землї, розюшене звіря кинуло ся на свою

паню. Мис Нелі, одержавши кілька тяжких ударів, не могла вже довго ставити опору і впала на землю, майже без тямки.

Зойки, добуваючі ся із клітки, скликали циркову прислугу, що із зелїзними гаками поспішила нещасним на поміч.

Менша пантера відбігла в кут, друга же, більш заїла, все ще знущала ся над своєю жертвою, не зважаючи на тяжкі удари зелїзних списів, яких прислуга нї троха їй не щадила.

Одинокий лиш барон Редерн не стратив холоднокровности. Він вхопив кріс, випалив і вбив на місцї пантеру, що перша кинулась була на Вайтленда, а відтак знущала ся над своєю панею.

Вся та нещасна сцена розіграла ся впротягу кількох хвилин.

По другому вистрілі доперва слуги вбігли в клїтку і скоро витягнули найперше Вайтленда а тодї мис Нелі, що після сильного упливу крови, мов нежива лежала на землї.

Тільки що винесли мис Нелі із клїтки як менша пантера, страшно ревучи кинула ся на оставшого ще в клїтцї послугача. Лиш завдяки своїй звинности, той уйшов певної смерти.

Коло клїтки счинив ся рух, кождий хотїв помагати. Барон Редерн взяв Вайтленда на руки й заніс до ґардероби, де другі приготовили вже вигідне місце. Осталі старали ся привернути тямку мис Нелі. Рівночасно післали по лїкарів.

Грозою проймаюча хвиля розіграла ся тепер перед клїткою. Ось мис Нелі втворила очі та блудним поглядом ловела на всї сторони.

— Де є Вайтленд — спитала — чи жиє ще?

Сказали їй, що барон Редерн перед хвилею заніс його до ґардероби. Коли-ж спитали, чи не лучше би її перенести до него, вона шепотом сказала:

— Нї, оставте мене в супокою, тут хочу житє своє скінчити. Скажіть менї лише, як із Вайтлендом?

Коли-ж її сказали, що лїкаря ще доси не було, вона поволи замкнула очі, стиха зойкнула, а сей зойк всїх до глубини душі порушив.

Тимчасом приготовили їй вигіднійше місце, але коли хотіли її туди перенести, якраз наспів лікар й приказав все залишити.

Сейчас післано ще по кількох лікарів, бо потреба було наглої помочі для обоїх. Всї стараня тепер звернули на мис Нелі, бо їй загрожувала більша небезпека.

Незвичайна тишина залягла кругом, коли лікар оглядав хору.

Коли-ж вже її оглянув та заложив опаски на рану, звідки кров цюрком випливала, на її устах появила ся гірка усмішка. Глянувши на лікаря, ледво чутним голосом промовила:

— Знаю, чого ви дошукались. Я тяжко хора і сумнїваю ся чи вдасть ся мене вдержати при житю. Йдіть тепер чимскорше до Вайтленда й погляньте, чи йому не грозить яка небезпека, бо я обавляюсь о його житє.

Лікар покликав одного із послугачів й приказав йому дізнати ся, чи вже був хто із лікарів у Вайтленда та що сказав.

В ту саму майже хвилину вбіг до цирку самий директор Леопарді. Один із післанців, якого вислано по лікаря, вступив до помешканя директора та розповів про ціле нещастє.

Він якраз вибирав ся на стацію, щоб разом із Єленою виїхати, коли та страшна вість заскочила його.

Лице директора страшенно збіліло, коли глянув на мис Нелі, що в ту хвилину втворила очі і так промовила:

— Не хотіли ви самі зірвати угоди зі мною, то хто другий се зробив. Я рада із такого обороту справи, бо житє менї змерзїло від того часу, як бідний Джон стратив житє. Він предсказав менї скору загибіль, коли не перестану із житем своїм шуткувати. А менї здавало ся, що пантери таки мусять мене слухати!... Тут же я сама винна — схилившись по батіг, я спричинила ціле се нещастє. Радо вмираю — коби він лиш остав при житю — він ще так молодий та вродливий

Довше не була в силї говорити, а горячі, болем витиснені, слези полились по личку.

Відвернула ся в другу сторону ,щоб директор не доглянув її зворушеня. Леопарді же зовсїм не старав ся допитувати, в яких відносинах вона остає до Вайтленда,

чув бо вже давнійше, якою любовю вона його окружала.

Після кількох хвиль явив ся послугач та сказав директорови:

— Лікар оглянув вже Вайтленда та заявив, що рана не є тяжка та його житю не грозить ніяка небезпека. Він, коли тільки очутив ся, сейчас спитав про мис Нелі.

Нелі почувши ті слова зраділа:

— Питав ся про мене? Так він знав, що я задля нього жертвою впала? О, Боже! Тепер вже нічого не бажаю, зовсім спокійно можу померти.

Коли же лікар похилив ся над нею та заявив, що може їй біль зменшити, встрикуючи лік під скіру, вона відповіла:

Ні, я всилї знести найбільші терпіня. Хочу помирати з погідним умом, думаючи про нього до послідньої хвилї мойого житя.

Передсмертні болї перебили дальші її слова. Зібравши сил троха, по хвилї знова звернула ся до директора:

— Одно ще прохане до вас маю, пане директоре: коли пімру, вбийте також і другу пантеру, бо я не хотілаб, щоб вона кому другому дістала ся в руки. Я ніколи і не подумала про те, щоб Кастор кинув ся на мене. До нього, як до свойого любимця, а мала як найбільше довіря. Чи вбєте також Аякса, пане?

— Так — впевняв її — зроблю по вашій волї!

Мис Нелі глянула тепер на клїтку. Пантера стояла при зелїзних кратах, та споглядала на свою паню, лежачу на землї! Звіря, стрінувши її погляд, спокійно положило ся, немов то його пані присилувала до того.

Тиха, болїзна усмішка виступила тепер на її лице; вона відвернула ся, немов то вид пантери її біль сей викликав, а уста її шепотїли:

— Скажіть Вайтлендови, щоб не жалїв мене, коли умру, бо я радію, що мій конець зближаєть ся — на сьому світї я-б не зазнала вже ні хвилї супокою!

Ще декілька слів промовила, але сих вже ніхто із окруженя не зрозумів, відтак благаючими очима глянула на зібраних кругом неї людий, немов помочі в них просити хотїла.

Нараз звила ся в судорогах, крик болю вирвав ся із її грудий, та її терпіню прийшов конець.

Мовчки, голову звісивши, стояв коло неї лікар. Всї його змаганя, щоб вратувати нещасну, нї на що не здали ся.

Сумовиту тишину тільки час від часу перебивав плач прислуги.

Нараз схопила ся пантера із свойого місця й грімко та жалібно так заревіла, що той рев всїх грозою проймив. Звіря почуло, що раз-на-все втратило свою паню...

Коли послугачі виносили помершу із цирку, пантера дальше жалібно заводила й кидала ся в клїтцї, немов бажала видерти ся із відтам — й також за тїлом своєї панї поспішити.

— — — — — — — — — —

В кілька хвилин пізнїйше за першим явив ся другий лїкар, якого прикликано до Вайтленда.

Крім барона Редерна, ще кількох приятелїв сидїло побіч хорого. Побачивши лїкаря, вони зараз вийшли. Вайтленд же лежав майже зовсїм без тямки.

Побіч нього клячав Редерн, та вохкою хустиною старав ся спинити кров, що із грудий раненого виплива-ла.

Зрадів, коли побачив лїкаря, на якого, як йому здавало ся, дуже довго чекав. Сейчас звернув ся до лїкаря із проханем:

— Ратуйте того чоловіка, пане лїкарю, він не повинен вмерти!

Лїкар ,почувши се, счудував ся, бо слів барона не міг розібрати. Підійшов до хорого і довшу хвилю мовчки приглядавсь йому, немов то із лиця його хотїв дещо вичитати. Після кількох хвилин похилив ся над ним та почав оглядати нещасного. Редерн став на боцї й мовчки вижидав висліду.

Оглянувши рану, лїкар виймив із кишенї ножицї й протяр її дальше, щоб лекше було вичистити. Відтак здіймив верхнє одїнє, щоб дістати ся до руки, що також була покрита ранами. Тепер покликав двох послугачів та приказав їм перенести Вайтленда на канапу.

Сповнивши приказ, послугачі вийшли, а тільки барон Редерн остан ще в кімнатї. Замкнувши двері на ключ, лїкар звернув ся до барона із такими словами:

— Даруйте, що я так смілий, пане бароне! Чи вас із Вайтлендом лучить яка тіснійша звязь?

Барон сильно счудував ся, почувши такі слова.

— Знаю його досить добре — відповів Редерн — стрічаю ся із ним вельми часто, однак нема між нами ніякої тіснійшої звязи. А що до його особистих відносин, не можу вам дати ніяких точних пояснень.

Хоч досить спокійно се говорив, то однак слід було по його лици, що спокій сей був вимушений.

Лікар взяв ся перевязувати рани. Редерн мовчки приглядав ся його стараням, нетерпеливо вижидаючи, що лікар скаже.

Вайтленд все ще лежав без тямки, а тільки час від часу здрігав ся, коли лікар дотикавсь яким знарядом до рани.

Аж ось! Лікар відвернув ся. Ще раз глянув на Вайтленда і сказав:

— Буде горячка! Потрібний великий супокій. Небезпеки нема ніякої! Найкрасше буде, коли перевезеть ся хорого до шпиталю, бо в дома не мати ме потрібної опіки. Думаю, що ранений не є жонатий?

— Так — він ще — не жонатий! — зпровола відповів Редерн.

Він догадував ся, що лікар має щось на думці та хоче йому сказати. І дійсно, ще раз оглянувши хорого, змірявши скорість живчика, лікар звернув ся до барона із сими словами:

— Пане бароне! Чи можу вас просити о задержанє тайни в справі Вайт... того артиста? Без сумніву — якісь вельми важні причини присилували його вибрати сей завід, в якому кождої хвилї наражує своє житє...

— Що се значить? — Говоріть, прошу вас!

Редерн не міг вже довше над собою панувати — вхопив лікаря за руку та в горячковому напруженю вдивляв ся в нього.

— Ось, таке, бачите, Вайтленд — говорив лікар — не є тим, за кого хотів би себе мати.

— Говоріть отверто, пане, — не мучте мене! — настигав барон.

— Артист сей [illegible] здержав ся.

— Кінчіть! — благав Редерн.

Лікар приступив до хорого й кивнув на барона. Той непевним ходом підійшов близше. Був блідий, його віддих став прямо горячковий. Слідкував за кождим рухом лікаря, що осторожно розпинав Вайтлендове убране.

Під курткою він мав ще камізельку. І ту лікар розіпняв, а під нею . . .

Із баронових уст вихопив ся хрипливий крик. Прочував се А однак тепер, коли вже був певний, стрівожив ся.

— Едита! — Едита фон Герварт!

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Хтось постукав. Се був слуга, що на прохане мис Нелі, прийшов розпитати про стан Вайтлендового здоровля.

— Очутивсь! Нема небезпеки! — заявив лікар.

Хорий втворив очі. Лікар похилив ся над ним.

— Що робить — мис Нелі? — спитав Вайтленд слабим голосом.

Лікар самий нічого не знав про се, але відповів:

— Що правда, вона тяжко ранена, однак нема потреби обавляти ся!

Хорий глубоко зітхнув а се свідчило, що відповідь лікаря заспокоїла його. Замкнув очі. Знова попав в одубіне.

РОЗДІЛ CXLII.

ПОМІЖ ЗЕМЛЕЮ А НЕБОМ.

Блюм та Гартман, хоч ніколи не жили у великих достатках, то все-ж таки не терпіли ще такої нужди, як тепер. Вже третьої днини після того, як втікли із господи, всї їхні засоби вичерпали ся.

Прибиті горем, йшли побіч себе — а в животах воркотіло. Із тугою вижидали коли заглянуть, хочби із далеку, людські селища, бо від рана дорога вела пустою, зовсім незамешканою околицею.

Чого передше встидалиб ся, се тепер зробили би — йшлиб за прошеним хлїбом.

Дорога до Адріянополя — куди вони й прямували — була далека, а тут ізза недостачі поживи щораз то більше впадали на силах.

Крик Гартмана розбудив Блюма із задуми. Йдучи за вказівкою товариша, Блюм доглянув у віддалї, якусь чорну точку, що дуже живо до них наближалась. По хвилї пізнали, що се був їздець.

Надія в них вступила. Здавало ся, що їздець їх також доглянув, бо звільнив біг коня, коли стали наближатись до нього. Не уйшло перед Блюмовою увагою се, що той незнакомий витягнув револьвер. Очевидно бояв ся, що се моглиб бути які злочинцї.

— Сховайте се! — кликнув Блюм. — Вірте, в нас нема охоти турбувати вас!

Але незнакомий підняв револьвер та вимірив в нього.

— Вступіть ся, драбцюги! Геть з очий!

Блюм, почувши сї слова, лиш з трудом здержав ся. Не хотів його ще більше розпалювати, тому лагідно промовив:

— Не бійте ся! Нїчого злого не хочемо вам вчинити! Скажіть нам лиш, прошу, як далеко до найблизшого місточка

Але незнакомий потиснув знагла коня та крикнув:

— Ще раз вам кажу — вступіть ся!

Кінь станув дуба й копитом вдарив Гартмана, що поблизько стояв.

Хоч кінь не дуже то сильно вдарив, Блюма вхопила страшна лють. Він витягнув револьвер та скричав:

— Чоловіче, чи ти здурів? Як поступаєш зі спокійними людьми? Чому на мої слова не відповідаєш? Сховай, кажу, револьвер, бо коли не стане терпцю...

Гартман також готовий був дати йому памятку, та часу не стало. Той нараз випалив із револьвера, та потиснув коня острогами й пігнав дальше.

На щасте куля нікого не поцїлила. Блюм та Гартман лиш зубами зі злости скреготали. А тимчасом той незнакомий пропав їм із очий.

Після яких двох годин від тої стрічі побачили у віддалі на горбику розложені якісь хатки. Надія оживили їх. Але ще добра година пройшла, поки вони дійшли до перших хаток.

Голодні ,безсилі, просили куска хліба — а й се їм з трудом приходило. Знайшли милостиві серця, хоч не бракувало також згірдливих насміхів... Тяжкий був той прошацький хліб — а однак мусіли приймати се, що їм давали, бо голод здорово докучав.

Похилившись троха, положили ся спочивати в якійсь опущеній шопі. Зараз і заснули. День вже скінчив ся — сумерк западав, коли Гартман пробудив ся. Розглянув ся кругом, не розуміючи звідки тут взяв ся. Коли-ж очутив ся, збудив також Блюма.

Перекусили а тоді вийшли на дорогу. До кінця тої селитьби було ще досить далеко. Йдучи, стрічали поодиноких людий та гуртки молодих хлопців і дівчат.

Нараз на скруті дороги появив ся їздець в повному бігу.

Блюм та Гартман, що йшли серединою дороги, зійшли на бік, коли се їздець крикнув на них. Був се той самий, котрого рано стрінули. Він їх також зразу пізнав.

Спинив коня і то так, що запер їм дальшу дорогу. На його лици появив ся їдкий глум.

— Що та голота тут робить? — скричав. — Красти хочете?

Відтак звернув ся до прохожих:

— Хлопці! Беріть сих драбів. Я вже раз стрінув їх сьогодня, повитягали револьвери проти мене, хотіли житя позбавити.

Покликані наближили ся до Блюма та Гартмана. Поки ще вони оба могли добути свої револьвери, кількох парубків кинуло ся на них й повалили на землю.

Нападені боронили ся скілько сил ставало, але перевага ворогів була за велика. Незабаром повязали їм руки на заді.

— А тепер вперед із ними! — приказав їздець, котрого покликані називали судією. — Примістіть його в безпечному місці, аж поки рішимо, що із ними зробити!

Надармо боронив ся Блюм, надармо Гартман старав ся пояснити, що не хотіли нічого злого чинити — в неспов-

на чверть години були вже в темному та вохкому льохови, що певно був вязницею.

Були в розпуці. Знали, що не чекає їх ніщо доброго, а тут не було що почати, щоб ратувати ся. Колиб вдало ся втікнути, булоб се найкраще зі всього.

Але як тут думати втікати, коли були повязані.

Шукали місця, де моглиб спочати та ніч перевести. Розуміється, се не було легко, бо в льоху було скрізь темно. Могли тільки здогадувати ся, що на землї була солома.

На дворі вив сильний вітер, та вдирав ся шпарами поміж дверми до середини. Поволи пересунули ся попід стїнами в кут, де могли троха сховатись перед вітром та холодом,

Гартман попав якраз на місце, де було троха більше соломи. Приклякнув, щоб відтак доперва вигіднїйше положити ся, коли се нараз діткнув ся ногами якогось тїла.

Поки ще зміг доміркувати ся, що се таке, почув побіч себе шелест і за хвилю якийсь шерсткий голос обізвав ся:

— Худобо якась! Може б дали менї хоч виспати ся! Чи може живцем хочете мене заїсти?

Гартман не рушав ся. Навіть дихати перестав.

— Що се? Ще хтось третий тут між ними?

Запала мовчанка. Нараз Блюм шепотом спитав:

— Гартмане, що стало ся?

Але поки Гартман зміг відповісти, дало ся чути якесь шелестїнє і хтось підняв ся із землї.

— Хто тут? — дав ся чути той самий голос, що передом.

— Стій! — кликнув Гартман — а то перевернеш нас!

Чоловік той пізнав тепер, що се якісь незнакомі.

— До чорта! — гукнув, здержуючись. — А кілько вас тут є? Де ви? Ха, ха, ха! Значить, товариство вже маю! А я думав, що Бог знає, як довго прийдеть ся приставати із щурами та мишами, від яких тут аж роїть ся! А ви що вистроїли?

Блюм розказав про їхню пригоду.

— От, тобі, на! — врубав той незнакомий. — І я сиджу вже тут через три днї. Та хто знає коли знова світло денне побачу. А за що я тут дістав ся?! За дурницю! Стара курка всьому тут винна. Ось — бач — чимчикую собі то-

ю самою дорогою, що й ви, та з пустим жолудком. Милосерні люди живили мене хлібом, сухарями... а мій жолудок не навик до такої страви. Коли се бачу перед одною хатою здоровезну курку.

Кури я все смачно заїдав та лиш нещастє так зложилось, що вже давно нїщо подібного не довело ся їсти.

Га, подумав я собі, се певно Бог самий менї помагає! А що я нїколи не надумував ся над тим, що робити — я все вмить рішаюсь — так осторожно підійшов я до своєї курочки коханої — яку менї сама доля призначила — вхопив живо та сховав під загорткою.

За годину — так я думав — буду вже в горах, а там без страху приготовлю собі сю смачну їду, що винагородить менї так довгий піст.

Але стало ся инакше. Підглянули мене. Я вже пройшов шмат дороги, вже тужливим оком споглядав на гори, коли се нараз почув, що хтось живо наспіває за мною. Оглянувсь я.

Позад мене чотирох сильних хлопців, з грубими дручками Конець ви знаєте... Дім, де то я потягнув ту здорову курочку, був якраз мешканєм того судії, якому й ви своє тут пристановище завдячуєте.

Се, що я взяв курку, назвали крадїжю — цікава се назва — а відтак дали мешканє ось тут, в сьому льохови.

Тепер знаєте, чому завдячую свій тут побут!... Ваша доля за те не так то дуже лиха — се вам зараз докажу!

Замовк та приступив туди, де лежав Блюм.

— Стійте спокійно! — сказав. — Розітну ваші вязи!

Минуло декілька хвилин. Нараз Блюм відітхнув свобіднїйше — був вільний від посторонків. А недовго після того, вже і Гартман міг свобідно порушати ся. За се сердечно подякували незнакомому.

Тимчасом на дворі бісилась буря.

Розмова увязнених крутила ся тепер виключно кругом того як би то видобути ся на волю.

Незнакомий сказав їм, що в льоху нема вікон та що за дня лиш троха світла вкрадаєть ся шпарою в горі понад дверми. Ті, одинокі в цїлому забудованю, двері, хоч не дуже то міцні були, але на зовнї були забезпечені зелїзним дручком.

Здавало ся що ніяк не вдасть ся їм видобутись із відтам — бодай неможливим се було ні для кого одинцем.

Запала ніч. Блюм та Гартман з'їли останки хліба та вгасили спрагу водою свого товариша недолї. Від нього також дізнали ся, що тільки раз на день дістає поживу, яка складаєть ся із хліба та води, а ту їду всувають йому до середини, коли вже сутеніє на дворі, а через цілу днину живого чоловіка майже не бачить.

Нагло Блюм аж підскочив.

— Там, в горі — ясний пасочок!... кликнув.

Се світло місяця — а була в той час повня — визирнуло на хвилю зпоза хмар та вдерло ся шпарою понад дверми до середини. Шпара та була більша, як самі думали.

Ріжні думки насували ся тепер Блюмови на голову. Чи справдї не вдалоб ся втікнути?...

Коли Блюм розважав свій намір, Гартман, розмавляючи із незнакомим, згадав, що він та Блюм зміряють до Адріянополя.

— До Адріянополя? — спитав незнакомий. — Особлива нагода — і менї також туди дорога! Покликує мене туди властитель панорами, а що годї инакше, мушу йти пішки. До чорта, то-ж моглиб ми йти разом. А громи на них! Не можна б то видістати ся із тої нори?

Та Блюм зараз звернув ся до нього із осторогою:

— Передовсїм не кричіть, бо накличете людий собі на лихо. Думаю, що не так то тяжко звідси вирвати ся. Хоч забрали нам револьвери, то все ще маємо ножі. Ходіть сюди, під двері, треба добре розглянути ту шпару.

Гартман й Маґелян — так той чоловік називав ся — вчинили, що він приказав. Повклякали під дверми, головами обперши ся в двері. На їх плечах станув Блюм, бо лиш так міг досягнути рукою горішньої части дверий.

Один погляд переконав Блюма, що праця не буде трудною. Отвір був досить великий. Сейчас взяв ся ножем двері колупати. Хотїв чималий шмат дверий вирубати та тою дїрою видістати ся на двір. Своїм наміром подїлив ся з товаришами, що тепер вже нї троха не сумнївали ся в можливість виходу із тої тюрми.

Вязниця була далеко на боцї й не було чого бояти ся, щоб їх хто застукав при роботї, тимбільше, що на

дворі вив вітер, а в такий час кождий найрадше сидів у своїй хаті.

Гартман та Маґелян із подиву гідною терпеливістю держали на собі тягар Блюма, він же самий лиш часами на яку хвилину спочивав.

В дві годині після півночі — після несповна три годинної праці — Блюм скінчив свою роботу. Здоровий шмат дверий був витятий та вчинив ся отвір так великий, що чоловік легко міг туди пролізти.

Відітхнули.

Перший проліз Гартман. Йому подав Блюм вирізаний кусень дерева, після чого і він та Маґелян видістали ся із льоху. Отвір закрили тим самим куснем дерева, Коли вітер його не повалить, то, можна мати надію, що відкриють їхню втечу доперва вечером, коли принесуть поживу.

Так вийшли на волю... А що їхня тюрма була наприкінці тої селитьби, то--ж були майже зовсім безпечні. За яку годину могли дістати ся в гори, де, помежи всякого рода запалостями, вивертами, долами та горбами, не обавляли ся погоні.

Так на мандрівці пройшло їм вже пять днів. Нераз хоч їм голод та спрага доскулювали, то все-ж таки дорога не здавалась їм так тяжкою, як давнійше. Частійше стрічали милосерних людий, а знова коли Блюм або Гартман попадали в задуму, Маґелян все старав ся їх розвеселити.

Ось, ще день а стануть там, куди напрямились. Там хиба вже розлучать ся із Маґеляном, що мав запевнене місце в цирку. Лиш Гартман та Блюм журили ся, що не мають хліба за що купити, та ще й не були певні, чи взагалі вдасть ся їм яку роботу знайти в чужому місті.

Сіли спочивати після вісімгодинного ходу. Гартман таки зараз заснув, а Блюм та Маґелян, споживши нужденну вечерю, також поклали ся спати. Та годі — не могли заснути.

Маґелян не міг вже довше спокійно вилежати, й почав:

— Дивно се все зложило ся. До Адріянополя я мав вибрати ся із моїм братом, якого мій будучий директор також покликав до роботи. Нам обом доводило ся в ріж-

них місцях працювати, а коли ми були в цирку Еґлофа, мій брат виступав на трапезї та на линві! Тодї був з нами у Еґлофа також і Локард.

Локард се мій будучий директор. Він славно їздив на кони. Його полюбила дочка Еґлофа а й старий був йому вельми радий. Та стало ся, що Локард її не схотїв, бо закохав ся в другій артистцї, що їздила на кони.

З тою він таки оженив ся. Та не щастило йому. Жінка померла, а він самий — старий вже — є властителем якоїсь невеликої циркової буди. А шкода, міг бути властителем цирку Еґлофа, бо старий вже помер, а Циля, його одиначка, стала його наслїдницею.

Маґелян замовк. Задивив ся кудись у даль. Після хвилї так дальше говорив:

— Мій брат — він дванайцять лїт молодший від мене... Локард писав по нього, і ми оба згодили ся їхати... Три днї перед від'їздом...

Його голос задрожав — він замовк на хвилю.

— Мій брат був добрим їздцем а навіть других вчив їздити. Три днї перед нашим від'їздом принесли його домів... впав із коня... вбив ся на місцї.

Маґелян схопив ся із місця й живо відійшов на бік. Свій біль хотїв закрити перед Робертом, а коли вернув, лице його було блїде, але вже спокійне. Сїв на землю.

— Се ваш одинокий брат? — спитав Блюм шепотом.

Маґелян кивнув головою.

— Я його виховав після смерти батька й матері — я був йому всїм... батьком, матїрю і братом. Кілька лїт тому вже раз злетїв був із коня — тодї він гуляв на линві в цирку Леопардього.

— Леопарді? — крикнув Блюм і схопив ся з місця. — Леопарді? — повторив, вдивляючись в лице Маґеляна.

— А вам що таке, Блюм — спитав Маґелян вельми здивований — хиба-ж ви знаєте Леопардього?

Блюм старав ся зрівноважити.

— Знаю — сказав — працював у нього, хоч не довго.

— Чоловіче — перебив Маґелян — ви працювали в цирку? Дотепер ви ще й не згадали про се!

— Що-ж — хиба се так дуже цікаве? В той час один із їздців Леопардього — звав ся Вайтленд — злетїв із

коня, а що директор шукав заступника, то я став на його місце.

І Роберт задумав ся на згадку про ті часи. За серце здавив його біль. Він же тоді пізнав її — Ільону — тоді пізнав, що то щастє — та, на жаль, не на довго. І поглянув на перстень, який одержав від неї, коли її видер із ґрафа Солмсберґа обіймів. Із тим перстенем не розлучив ся хоч як велику нужду нераз терпів та голод.

Отряс ся із тих сумних спогадів.

— Так, то ваш брат гуляв колись на линві? — спитав.

— Із сим мав пописуватись також в цирку Локарта — відповів Маґелян. — Старий буде жалів, коли дізнаєть ся, що стало ся.

Блюм мовчав, задумавшись, по хвилї рішучо сказав:

— Колиб то менї вдало ся взяти роботу вашого брата! Як малий хлопчина, я нераз скакав на линві, опісля пописував ся на ярмарках. Правда, від того часу минуло вже кілька лїт, але — маю надію — я ще не забув того.

Маґельон вельми здивований дививсь на нього.

— І ви сумнїваєтесь чи він вас прийме — кликнув — але-ж розумієть ся — старий Локард буде щасливий, що поможете йому в біді. Взагалї спитаю вас, Блюм, — чому ви не вступаєте до цирку? Ви-ж ще молоді, сильні — знаєте ся добре на конях та вмієте ними поводити... Блюм, послухайте мене: ви ще можете щастє зробити!...

— Нехай би мене Локард приймив тільки, що дальше буде... побачимо.

Коли Гартман пробудив ся, Блюм розповів йому про свій намір. Він сильно зрадів.

— І я те саме зроблю — кликнув. — З вами разом і мене директор мусить приняти. Давнїйше я вже згадував тобі, що колись я був акробатом. Кинувши медицину, я, враз із блаженної памяти Гетті Свенсон, вибрав ся в світ далекий. А коли весь гріш розійшов ся та кохана Гетті, намісць мене бідака знайшла собі другого грошевитого, я став акробатом. Своє діло я добре знаю. Кажу вам, той директор мусить бути вельми щасливий, що такі сили йому разом навинуть ся. Голя, Блюм, знова будуть дрібняки — скінчить ся наша нужда!

Всї раділи, а Блюм наче не той став.

Під вечір дістали ся у місто. Сейчас пішли до старого Локарта, що все чимало журив ся що Маґельон не прибував. Директор приняв також Гартмана і Блюма та зараз таки дав їм троха гроший на прожиток. Другого дня мала відбути ся перша проба.

Гартман і Маґельон живо ізжили ся з новими обставинами. Навіть години часу їм се не забрало. За те тяжше пішло Блюмови — зовсім стратив вправу.

Директор вже навіть сумнївав ся, чи вдасть ся Блюмови виступити на сцену. Але він не знав Роберта, не знав сили його волї. Він так довго вправляв ся, аж став свобідно ходити по линві. І наче артист, що ціле житє нїщо иншого не робив, високо понад землею гуляв на линві, свобідно, безпечно. А коли своїми здібностями похвалив ся перед директором, той аж счудував ся. Зручність та певність, з якою поводив ся, були гідні подиву.

В два днї пізнїйше великі оголошеня донесли про перші виступи акробатів, братів Гілґрін та про виступ славного линваря Марка Тоскаделї. Під тим самим іменем Блюм виступав колись давнїйше в цирку Леопардього.

Зацікавленє народу було велике. Оголошеня заповідали, що Марко Тоскаделї із чоловіком на плечах перейде по линві понад рікою Маріцою — Адріянополь лежить над рікою Маріца, де то спливають до неї Тунча й Арда. В тій то вельми небезпечній продукції мав взяти участь також і Гартман, а їм обом директор Локард приобіцяв за се досить значну заплату.

В дві години перед початком представленя народ почав збирати ся. Нї на що друге майже не зважали. Всї бажали бачити виступ Блюма.

Остаточно — викликам радости не було кінця — вийшов Блюм, прибраний в трикоти, наче заводовий линвар.

Хоч чимало свойого зробило гучне оголошенє, то однак ще більше народ зацікавив ся стрункою та гнучкою поставою артиста, його обсмаленим лицем та чорними, блискучими очима.

Піднимав ся звисаючою линвою в гору, що-раз то висше. Серед зібраних настала цілковита тишина.

Розпочав свій попис. Йшов по линві певний себе, із

усмішкою на устах. В половині положив ся на крижі... під ним же розбурхані филї Маріци.

Тишина...

Випрямив ся знова — перейшов на другий конець. — Спочав.

Оплескам не було кінця.

Поклонив ся. І знова скорим ходом перейшов аж на середину линви. Здержав ся на хвилю. Відтак — рівно-ж скорим ходом — перебув цїлу дорогу аж до кінця і не задержуючись довше, повторив те саме, йдучи взад.

Ще нікотрого артиста народ не обдарив стільки оплесками, що його тепер. Викликували його що хвилї й не жалїли похвал.

Коли явив ся в товаристві Гартмана і оба вдерли ся на линву, Блюм почав небезпечну подорож із своїм тягаром. І знова нерви зриваюча тишина запанувала серед народу.

Не одному серце прямо завмирало, неодин тільки й бажав, щоб скінчила ся та іграшка з житєм.

По линві йшов Блюм, несучи свого друга на плечах, а під ними шуміли зеленкаво-сині филї Маріци. Один хибний рух — а згинуть.

Але він йшов свобідно, був певний себе.

Директор затирав руки. Дотепер ще бояв ся. Бо хоч проби добре повели ся, то однак се далеко тяжше ходити по линві понад водою перед тисячами зібраного народу. Але таки повело ся.

Знова зірвала ся невмовкаюча буря оплесків.

Директор приступив до Блюма та сердечно стиснув йому руку .

— Гаразд! Чудесно! Знаменито пописали ся! Скажіть, кілько вам заплатити. Згори пристаю на ваші услівя, бо я певний, що всї місця випродам на кождий ваш виступ. Запевніть мене, що останете в мойому цирку.

Блюм всміхнув ся.

— Не бійте ся! — вспокоював. — Зарабляю на житє — то-ж не йду від вас — хиба що зайде якась непредвиджена потреба!

Директор радів незмірно.

Від першого виступу Блюма минуло два тижні, а запал людий все ще не охолов.

Одного дня, якої чверть години перед виставою, коли Блюм переходив попри Локарда, побачив побіч нього якусь чорно прибрану женщину. Була се Аґа, дочка директора.

Блюм спішив ся, тому лиш поздоровив їх та живо перейшов.

— Аґо! — кликнув директор. — Се наша нова звізда. Йому завдячуємо величезні приходи, тому я все тремчу, щоб його не втратити!

Аґа глянула на батька.

— Як ви його назвали, батенько? — спитала. — Яке його імя?

— Блюм! А його імя — здаєть ся — Роберт.

Аґа потерла чоло. Задумала ся.

— Блюм? — повторяла — Блюм? Здаєть ся мені, що знаю се назвиско. Але звідки?

А коли Блюм виступив на линві, не спускала очий із нього. Все повтаряла його назвиско й себе допитувала:

— Де то я чула се назвиско?

— А! так, так! — кликнула нараз, вдивляючись в артиста на линві — се він так називав ся! Так, імя се згадувала Ільона, — так, пригадую, вона казала — Блюм!

РОЗДІЛ CXLIII.

ВИЯСНЕНА ЗАГАДКА.

Після прочитаня листу від сестри, Лукія не могла знайти ні хвилї спокою. Надармо старала ся заснути. Прямо не могла зрозуміти так загадочного поведеня Едити й відчувала жаль до неї за се, що не була щирою супроти неї.

А тепер пішла від неї, не кажучи куди, ні коли верне. Лукія була в розпуці. А однак помимо всього не мала відваги розповісти Лївії про своє нещасте.